

OSCAR II FORT

Lars Viking

©Lars Viking

Oscar II Fort

Porten mot Västerhavet har i århundraden varit ett strategiskt landområde för Sverige. Inte desto mindre stod området utan militärt försvar från 1800-talets mitt och fram till ca 1900. Tidigare försvarsanläggningar såsom fästningen Göteborg kom helt eller delvis att raseras i början av 1800-talet. Älvsborgs fästning upphörde i slutet av 1860-talet att fungera som fästning (även om den togs i anspråk för förläggnings- och förrådssyften under första världskriget). I praktiken torde Älvsborg säkert varit en tveksam försvarsanläggning då fästningen fungerat "endast" som fängelse från ca 1800.

Under 1890-talet kommer dock tankar från svenska generalstaben om att något måste göras. Den flotta som var förlagd i Göteborg vid Nya Varvet måste skyddas. Den viktiga exporten och importen av varor via Göteborgs hamn var också alltför sårbar. Tiderna är oroliga. "Tecknen ute i stora världen tyda på att den tid ej kan vara långt aflägsen, då Sverige kan behöfva värna om sin neutralitet" hävdar Svenska Dagbladet i början av 1900. En profetia som tyvärr snart skulle uppfyllas.

Det är Sveriges konung 1872–1907, Oscar II som avlossar första sprängskottet vid byggnationen av det fort som ska bära kungens namn. Vi talar alltså om Oscar II:s fort och det ligger i det område om kallas Västerberget strax syd om Käringberget. "Om du vill ha fred, bered dig på krig" säger kungen innan salvan detonerar och bygget av fortet startar. Året är 1899. Fortet välsignas också av biskopen. Så fick Göteborg och hamnen att skydd. Även om det ska visa sig kortvarigt.

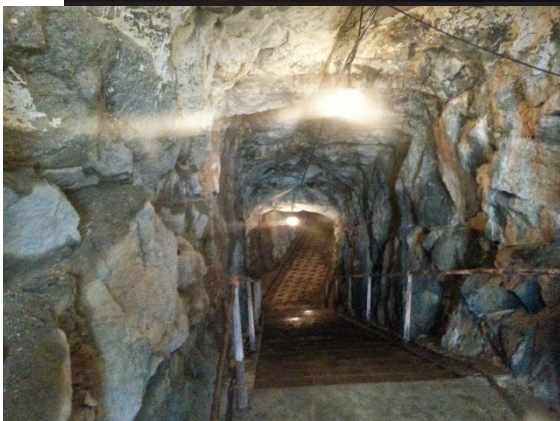
Vid denna tid pågår byggnation av flera bergfort såväl i Sverige som i utlandet. Inte mindre än 12 liknande bergfort byggs i Sverige.

Oscar II Fort är uppbyggt av två delar; dels en torr vallgrav som löper runt hela anläggningen dels en "kärna" som är insprängd under hjässan på Västerberget. En byggnation som är typisk för fort av denna modell. Den torra vallgraven ska självfallet försvåra stormning. Graven kan dessutom då graven som omger fästning kärnan har formen av en romboid, läggas under eld av de två batterierna som finns i graven. En teknik som påminner om hur en bastion fungerade under 1600-talet. Se nedan bild från Google med fortet till vänster "ristat" i berget.

Vallgraven sprängs fram inledningsvis varefter man börjar arbeta sig in under bergets hjässa för de utrymmen som där planerades inklusive de tunnlar som förbinder fortets olika delar med varandra och med vallgraven. Det finns mycket lite bevarat om själva byggnationen. Helt klart var det ett mycket tungt arbete där sten fick forslas bort med handkraft även om också viss maskinell hjälp kunde fås.

När de grova arbetena var klara var det dags att inreda manskapsutrymmen, golv, väggar, tak. I "kärnan" under bergets hjässa finns utrymmen för att härbärgera manskap och material. Nödvändig utrustning för att soldater och befäl ska kunna visas i utrymmena. Dränering, kök och köksutrustning, sovsalar och andra utrymmen. Fortet skulle härbärgera 300 man. Man drog in elektricitet vilket vid denna tid var något av en nyhet.

På fortets hjässa finns kanonerna varav två är synnerligen mäktiga. Det är de två 24 cm kanonerna från 1904, som också idag syns ovan bröstvärnen. Kanonerna hade en räckvidd av 13 000 meter. Man nådde därmed ut till Vinga. De var också mycket sinnrikt konstruerade: De är i normalfallet nedsänkta så att de ligger under hjässans nivå och alltså ej direkt uppenbara för en angripare från havet. Men en lede fi kunde ha blivit rejält överraskad när den mäktiga pjäsen i samband med eldgivning för en kort stund syntes ovanför hjässan. Rekylen från avfyrningen vändes nämligen nedåt så att pjäsen igen sänktes ned under hjässans yta och på så vis åter kom i skydd.

Ytterligare kanoner fanns på hjässan, exempelvis två med kaliber 15,2 cm med en skjutsektor på upp till 360 grader samt fyra pjäser med kaliber 57 mm.

Ammunitionshissar byggs från "kärnan" och upp till hjässan så att den tunga ammunitionen lätt kan transporteras upp mot kanonerna med effektivare och snabbare eldgivning som följd.

På hjässan finns också fortets nödvändiga vattenreservoar. Vatten var en nödvändighet såklart men också ett problem i fortet. Att få berget tätt var en ständig ansträngning trots ett betydande arbete med installation av dränering.

Vid Västerbergets fot och bara några meter över havsytan, finns tillika det s k Götiska batteriet. Här finns fyra kanoner som alltså är mycket lågt placerade. Dessa var faktiskt i militärt bruk fram till mitten av 1980-talet. Batteriet är ett fort i sig själv inkluderande en vallgrav framför artilleriet,

manskapsutrymmen, toaletter etc. Här fanns också i ett utrymme i berget, en strålkastare som kördes på räls och som vid behov kunde tas i bruk för att kasta ljus över havet. Strålkastaren, efter fullgjord uppgift, kunde man åter köra in i sitt skyddande bergsutrymme. Idag är strålkastarens öde oklart. Det sägs dock att den ev. hamnat i vallgraven framför batteriet. Götiska batteriet kan nås idag men från början så vitt jag förstår, var det en "egen" fästning utan förbindelse med fortet. Namnet har erhållits efter batteriets sponsor, Götiska förbundet.

I samband med unionsupplösningen 1905 var en militär uppgörelse med Norge mycket nära. Fortet förbereds för strid. Lyckligtvis kom dock en förhandlingslösning till stånd varför ett krig med Norge undveks.

Under första världskriget ansågs fortet ännu var i så god form och inte i behov av komplettering, utan det ingick som en del av landets försvar.

Under andra världskriget kom fortets kanoner att förflyttas till Göteborgs skärgård. Bl.a. flyttades de två 24 cm kanonerna till Hjuvik (batteri Torslanda) och 15 cm kanonerna flyttades till Styrso (batteri SY). Fortet var alltså strängt taget obebäpnat under andra världskriget men under hjässan fanns utrymme för en stabsplats.

Vid Götiska batteriet finns även fortets hamn. Det är idag inte så mycket som återstår av hamnen.

Frågan är väl vilken roll fortet verkligen kunnat spela i en konflikt? Skydd mot luftangrepp torde varit närmast obefintligt? Fortet är lätt att identifiera från luften (se ovan flygbild). Ganska snart i samband med fortets byggnation, bestyckades även örlogsfartyg med grövre artilleri än det fortet kunde uppbåda. Fientlig örlog utom skotthåll från fortet, hade ganska tryggt kunnat beskjuta detsamma.

Fortet kom att hamna i malpåse 1926. Även om det alltså togs i visst bruk under andra världskriget. Fortet har därefter strängt taget stått orört sedan mitten av 1940-talet. Dock med ett dystert undantag då man under 1960-talet försålde inventarier och annat material. Det är först under 1990-talet som fortet åter vaknar ur sin långa slummer. Fortet städas och rensas upp för att 2018 blir byggnadsminne.

Ett stort arbete genomförs när 24 cm kanonerna åter, efter att ha stått i Hjuvik, placeras i Oscar II Fort. De är dock inte möjliga att sänka ned utan de vilar nu, som om de vore i skjutläge, på betongfundament. Även annan beväpning såsom den två 15 cm kanonerna återmonterades. Hjässan är sannolikt idag tämligen överensstämmande med hur den ursprungligen såg ut.

Fortet kan beses lite då och då under sommarmånaderna och ett besök är verkligen att rekommendera.

Källor:

Fortet – Leif Högberg

Foton – Egna.